

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 20 april 2012

Mål nr

B 3775-10

KLAGANDE

HS

Ombud: Advokat KK

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt bokföringsbrott, m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2010-07-02 i mål B 3326-09

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sättet hovrättens domslut, att Högsta domstolen

dels bedömer gärningarna under åtalpunkterna 1 och 3 som bokföringsbrott enligt 11 kap. 5 § första stycket brottsbalken,

dels dömer HS för försvårande av skattekontroll enligt 10 § skattebrottslagen (1971:69),

dels bestämmer fängelsestraffets längd till fyra månader.

HS tillerkänns ersättning av allmänna medel för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen med 45 187 kr avseende ombudsarvode.

Högsta domstolen förordnar att sekretessen enligt 35 kap. 13 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska bestå beträffande de läkarintyg och det läkarutlåtande som har föredragits inom stängda dörrar.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

HS har yrkat att Högsta domstolen bedömer bokföringsbrotten under åtalpunkterna 1 och 3 som brott av normalgraden samt i vart fall bestämmer påföljden till villkorlig dom i förening med böter eller till ett kortare fängelsestraff.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat åtalet genom att i gärningsbeskrivningarna under åtalpunkterna 1 och 3 tillägga att bokföringsbrottet är att bedöma som grovt då gärningen annars varit av särskilt farlig art.

I Högsta domstolen har riksåklagaren gjort gällande att HS, för det fall bokföringsbrottet under åtalpunkten 1 är att bedöma som brott av normalgraden, även ska dömas för försvårande av skattekontroll enligt ansvarspåståendet i åtalpunkten 1.

HS har yrkat ersättning för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Brotten

1. HS ska i enlighet med hovrättens i den delen inte överklagade dom dömas för skattebrott (åtalpunkten 2).
2. Hovrätten har vidare funnit att HS gjort sig skyldig till grova bokföringsbrott enligt åtalet i åtalpunkterna 1 och 3.
3. HS har enligt hovrättens dom varit ställföreträdare för och styrelseledamot i Vildvittra omsorg AB under tiden maj 2003 till den 16 april 2007 och i denna egenskap varit ansvarig för att bokföringen i bolaget sköttes i enlighet med bokföringslagen och att korrekta uppgifter om skatt och arbetsgivaravgifter lämnades till skattemyndigheten. Löpande affärshändelser som inträffat i rörelsen har inte bokförts, personalens skatt och sociala avgifter har bokförts felaktigt, det har funnits avstämningsposter utan underlag och upplupna löner och sociala avgifter har inte redovisats i bokslutet. Oriktiga skattedeclarationer, där skatt och sociala avgifter redovisats med för låga belopp, har lämnats in för perioderna april, juni och juli 2005. Hovrättens slutsats är dels att bokföringsskyldigheten i bolaget åsidosatts och till följd av det rörelsens

förlopp, ekonomiska resultat och ställning i huvudsak inte har kunnat bedömas med ledning av bokföringen, dels att det har funnits risk för att skatter och avgifter skulle undandras det allmänna med belopp som angetts under åtalspunkten 2.

4. Hovrätten har, med hänsyn till att bokföringsbrotten avsett betydande belopp och skett systematiskt, bedömt brotten som grova och konstaterat att ansvaret för försvårande av skattekontroll vid den bedömningen konsumeras av grovt bokföringsbrott. Hovrätten har funnit att brottslighetens art tillsammans med det samlade straffvärdet, som enligt hovrätten uppgår till tio månaders fängelse, gör att någon annan påföljd än fängelse inte kan komma i fråga. Hovrätten har bestämt straffet i enlighet med brottslighetens straffvärde.

5. Frågan i målet är hur brotten ska rubriceras och vilken påföljd som HS ska dömas till. HS har gjort gällande att främst hennes hälsotillstånd och livssituation med en tillämpning av bestämmelserna i 29 kap. 3 § 2 och 3 brottsbalken ska beaktas vid bestämmandet av brottslighetens straffvärde.

Lagreglering angående grovt bokföringsbrott

6. Den särskilda straffskalan för grovt bokföringsbrott infördes genom lagändring år 1982 (prop. 1981/82:85). Som skäl för införandet av en särskild straffskala för grova brott anfördes att viktiga samhällsintressen bär upp bokföringsplikten och att manipulerande med bokföringen många gånger kan utgöra ekonomisk brottslighet (a. prop. s. 28).

7. I motiven anges att bedömningen av om ett brott är grovt ska göras med hänsyn till samtliga omständigheter samt att det faktum att bokföringsskyldigheten åsidosatts helt eller till stora delar är en sådan omständighet som kan

vara av betydelse. Bristernas karaktär och betydelse i ekonomiskt eller annat hänseende är också av stor vikt. Vidare anges att graden av förslagenhet och planering inverkar på bedömningen. Som omständigheter som bör leda till att brottet bedöms som grovt anges att åsidosättandet av bokföringsskyldigheten skett systematiskt under en följd av år eller att det skett i en rörelse vars verksamhet är av stor omfattning och omsätter höga belopp. (A. prop. s. 31.)

8. Genom ändringar som trädde i kraft den 1 juli 2005 har det grova bokföringsbrottet getts en egen rubricering och förts över till 11 kap. 5 § andra stycket brottsbalken. I det stycket anges nu också vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Vid den bedömningen ska särskilt beaktas om åsidosättandet avsett mycket betydande belopp eller om gärningsmannen använt falsk handling eller om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art. Liksom tidigare ska en helhetsbedömning göras där samtliga omständigheter vägs mot varandra.

9. Omständigheter som gör att brottet ska anses vara av särskilt farlig art anges vara att brottet skett i en rörelse vars verksamhet är av stor omfattning och som därmed påverkar många personer eller som omsätter höga belopp, att osanna fakturor använts eller att bokföringsskyldigheten åsidosatts för att dölja annan brottslighet. Det är inte fråga om några nya faktorer som lyfts fram. De angivna omständigheterna beaktades redan före 2005 års lagändring inom ramen för den helhetsbedömning som ska göras. Syftet med införandet av kvalifikationsgrunden var att ge möjlighet till en allvarligare reaktion på vissa särskilt straffvärda beteenden. (Se prop. 2004/05:69 s. 23 ff.)

Bedömningen av rubriceringsfrågan

10. Bristerna har avsett en verksamhet med en årlig omsättning om ca 5,6 miljoner kr. I bolaget har ett femtontal personer varit anställda, låt vara att flertalet av dem varit timanställda. Det sagda ger anledning att se allvarligt på bokföringsbrotten.

11. HS har under drygt två år åsidosatt bokföringsskyldigheten i den rörelse hon ansvarade för. Underlåtelsen har pågått under en inte obetydlig tid, men det är inte fråga om brottslighet som har utövats systematiskt. Åsidosättandet av bokföringen har under år 2005 avsett ca 580 000 kr och under åren 2006 och 2007 ca 780 000 kr. Det är inte fråga om så stora belopp att de oberoende av verksamhetens omsättning i princip alltid måste anses vara mycket betydande (jfr a. prop. s. 24). Inte heller när de sätts i relation till omsättningen är beloppen mycket betydande.

12. HS saknar kunskaper om bokföring. Bokföringsbrotten har inte präglats av någon förslagenhet eller planering. Det framstår närmast som om HS tappat kontrollen till följd av en svår personlig situation.

13. Intäkterna i verksamheten har uteslutande avsett offentlig ersättning för behandlingsplatser. Alla in- och utbetalningar har skett via ett konto. Det har således varit relativt enkelt att kontrollera betalningsströmmarna i verksamheten.

14. Ingenting tyder på att brotten gett HS några ekonomiska fördelar. Tvärtom finns det omständigheter som tyder på att hon har använt egna medel för att kunna fullgöra löneutbetalningar.

15. Mot bakgrund av vad som nu har anförts ska bokföringsbrotten inte bedömas som grova (jfr NJA 1988 s. 481). HS ska då dömas även för försvårande av skattekontroll (jfr p. 4 ovan).

Lagreglering angående förmildrande omständigheter

16. Bestämmelserna om förmildrande omständigheter i 29 kap. 3 § brottsbalken infördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 1989. De motsvarar en tidigare bestämmelse i 33 kap. 4 § om att lindrigare straff fick bestämmas för någon som hade begått brott under inflytande av själslig abnormitet. Begreppet själslig abnormitet ersattes år 1992 av begreppet psykisk störning utan att någon saklig skillnad var åsyftad (prop. 1990/91:58 s. 530).

17. I förarbetena till 1989 års ändringar anges att de vanligast förekommande förmildrande omständigheterna torde anges i paragrafen, om kanske inte direkt så dock på det sättet att de går att hänföra till någon av punkterna. Uppräkningen är exemplifierande och även andra faktorer än de som uttryckligen nämns kan vara att betrakta som förmildrande omständigheter och det gäller i större utsträckning än vid försvårande omständigheter. (Prop. 1987/88:120 s. 84 f.)

18. Den 1 juli 2010 fick beskrivningen av de omständigheter som särskilt ska beaktas som förmildrande sin nuvarande lydelse. Ändringarna innebar att kvalificerande rekvisit ändrades eller slopades. Syftet var att vidga utrymmet för att beakta förmildrande omständigheter.

19. Utgångspunkten för tolkningen av bestämmelsen i 29 kap. 3 § brottsbalken måste således vara att det finns skäl för en relativt generös tillämpning

av bestämmelsen och att hänsyn ska tas inte bara till uttryckligen angivna omständigheter. I fråga om 29 kap. 3 § 2 brottsbalken måste vidare beaktas att det andra ledet i bestämmelsen har sin bakgrund i en allmän bestämmelse om straffnedsättning avseende brott som begåtts under inflytande av en psykisk störning. Det innebär att det finns utrymme för att tillämpa bestämmelsen i situationer då en psykisk störning påverkat gärningsmannens beteende på ett påtagligt sätt, även om det inte omedelbart går att hänföra denna påverkan till en bristande förmåga att kontrollera sitt handlande.

Straffvärde och påföljdsval i detta fall

20. HS ska dömas för bokföringsbrott, skattebrott och försvårande av skattekontroll.

21. Utredningen i målet visar att HS levt under stark psykisk press under en lång tid, som inleddes redan under år 2005. Hon har också inom loppet av ett år drabbats av flera tragedier i familjen. HS insjuknade i en depression och var sjukskriven under drygt ett år från mars 2006. Hon har begått i vart fall delar av de åtalade gärningarna under påverkan av en psykisk störning, som begränsat hennes möjligheter att hantera de svårigheter som uppkommit i hennes rörelse. Detta förhållande ska med tillämpning av 29 kap. 3 § 2 brottsbalken beaktas i förmildrande riktning vid bedömning av brottslighetens straffvärde. Några andra omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet föreligger inte.

22. Brottslighetens samlade straffvärde motsvarar fängelse i fyra månader.

23. HS har uppgett att hon alltsedan år 2006 haft samtalskontakt med psykolog. Under hösten 2011 drabbades hon, efter en period av förbättrad psykisk hälsa, åter av en depression och tog kontakt med läkare. HS är nu

sjukskriven och medicinerar. Hon bedömer att hon inte orkar med att utföra samhällstjänst.

24. Högsta domstolen har tidigare uttalat att såväl bokföringsbrott som skattebrott är brott som med hänsyn till sin art kan leda till ett fängelsestraff (se t.ex. NJA 2000 s. 190 och NJA 2001 s. 618). Straffvärdet för den brottslighet som HS har gjort sig skyldig till uppgår till fyra månaders fängelse. Sådana särskilda omständigheter (s.k. billighetshänsyn) som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken och som kan påverka straffmätningen och påföljdsvalet föreligger inte. Med hänsyn till HSs inställning till sin förmåga att utföra samhällstjänst bör en föreskrift om det inte meddelas. Hon ska följaktligen dömas till fängelse i fyra månader.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Leif Thorsson, Ella Nyström, Agneta Bäcklund (referent) och Svante O. Johansson
Föredragande justitiesekreterare: Marie Göransson